

УРСУЛА ЛЕ ГУИН ЗВЕЗДИТЕ ОТДОЛУ

Превод от английски: Александър Хрусанов, 1986

chitanka.info

Дървената къща и пристройките бързо се запалиха, запламтяха и изгоряха, но куполът, построен с паянтови стени над тухлена основа, не гореше. Тогава те струпаха останките от телескопите, уредите, книгите, картите и чертежите в средата на пода под купола, поляха ги с газ и ги подпалиха. Пламъците полазиха по дървените греди на скелето за телескопа и часовниковия механизъм. Селяните, които наблюдаваха от подножието на хълма, видяха как открояващият се белезникаво върху зеленото вечерно небе купол се разтърси, завъртя се на едната страна, после на другата, а в същото време черно-жълтеникав дим, изпъстрен с искри, се ливна от овалния му отвор — гледката беше грозна и тревожна.

Стъмваше се, на изток заблестяха звезди. Някой даде гръмогласна заповед. Войниците се спуснаха по пътя в редица по един — мълчаливи тъмни мъже в тъмни дрехи.

Селяните в подножието на хълма останаха и след като войниците си отидоха. В живот без промени и без размах пожарът е също като фестивал. Те не се изкачиха на хълма и когато настъпи нощта, се притиснаха един в друг. След известно време започнаха да се разотиват по селата си. Някои поглеждаха през рамо назад към хълма, където нищо не помръдваше. Звездите бавно се въртяха зад черния кошер на купола, но той не се завърташе, за да ги следи.

Около един час преди да съмне някакъв конник се изкачи по зигзагообразния път, слезе от коня при развалините на работилниците и се приближи пеша до купола. Вратата беше разбита. През нея се виждаше много слаб червеникав отблясък, излъчваше се от една голяма греда, която беше паднала и тляла цялата нощ, за да изгори напълно. Вътре въздухът беше напоен с възкисел дим. Там се движеше някакъв човек и сянката му го придружаваше в здрача. Понякога се навеждаше или спираше, а после продължаваше бавно да пристъпва.

— Гвенар! Маестро Гвенар! — повика го мъжът на вратата.

Човекът в помещението застана неподвижно, вгледа се към вратата. Беше взел нещо от полуизгорелите остатъци по пода. Механично пхна предмета в джоба на палтото си и продължи да се визира към вратата. Приблужи се към нея. Очите му бяха зачервени, подути, почти затворени, дишаше тежко, на пресекулки, косата и дрехите му бяха обгорени и изцапани с чернилка.

— Къде беше?

Човекът в помещението посочи някъде надолу.

— Там мазе ли има? Значи там си бил по време на пожара? Господи! Заровил се под земята! Знаех, знаех си, че ще си там. — Борд се изсмия малко налудничаво и хвана Гвенар за ръката. — Ела. За бога, ела навън. На изток вече просветва.

Астрономът тръгна с неохота, не гледаше към сивеещия изток, а към купола, където ярко блестяха няколко звезди. Борд го издърпа навън, накара го да възседне коня и след това, хванал в ръце юздата, тръгна надолу по хълма с бърза стъпка, като водеше коня след себе си.

Астрономът се държеше с една ръка за седлото. Другата, чиято длан и пръсти бяха обгорени, когато се бе опитал да вдигне една все още нажежена до червено метална рамка, притискаше към бедрото си. Не съзнаваше, че го прави, нито усещаше болката. Понякога сетивата му казваха „Аз съм на кон“ или „Става по-светло“, но тези частични послания нямаха смисъл за него. Потръпна от студ, когато духна утринният вятър и разшумя тъмната гора, през която двамата мъже и конят вървяха по широка пътека, навесена с лугачки и шипки; но гората, вятърът, просветляващото небе, студът бяха далеч от съзнанието му, в което цареше мрак, прорязван единствено от смрадта и пламъците на пожара.

Борд го накара да слезе от коня. Около тях вече бляскаше слънчева светлина, лъчите играеха по скалите и реката в долината. Имаше някакво тъмно място и Борд го дръпна към него. Там не беше горещо, а студено и тихо. Веднага щом Борд му позволи да спре, той се свлече на земята, защото коленете не го държаха; усети болните си ръце да докосват студената скала.

— Заровил се под земята, дявол да го вземе! — възкликна Борд, като оглеждаше слоестите скали, белязани от миньорските търнокопи. — Ще се върна, след като мръкне. Не излизай. Не навлизай по-навътре. Това е стара галерия, от години вече не копаят откъм тази страна на мината. В тези стари тунели може да има ями. Не излизай. Крий се. Когато кучетата се разкарат, ще те прекараме през границата.

Борд се извърна и в тъмнината тръгна обратно по галерията. Когато шумът от стъпките му вече отдавна бе заглъхнал, астрономът вдигна глава, огледа тъмните стени и малката запалена свещ. Скоро след това я духна. Над него надвисна миришещият на пръст мрак — изпълнен с тишина. Известно време виждаше зеленикави форми,

кафеникави петна, които скоро изчезнаха. Пълният хладен мрак беше балсам за възпалените очи и за съзнанието му.

Ако мислеше нещо, докато седеше в тъмнината, мислите му не се въплъщаваха в думи. Тресеше го от изтощение, от погълнатия дим и леките изгаряния, а съзнанието му не беше в нормалното си състояние. Но може би разумът му, макар и ясен, не беше напълно нормален. Не беше нормално един мъж да прекара двадесет години, като полира лещи, конструира телескопи, наблюдава звездите, прави изчисления, списъци, карти на неща, които никой не познава, нито пък го е еня за тях, неща, които не могат да бъдат достигнати, пипнати или хванати. А сега всичко, за което бе дал живота си, беше унищожено, изгорено. Каквото остана от него трябваше само да се погребее.

Но на него не му мина през мисълта представата за погребение. Усещаше само силния си гняв и мъка, които не можеше да понесе. Те смазваха съзнанието му, разума му. Тъмнината сякаш облекчаваше натиска върху тях. Беше свикнал с мрака, бе живял главно през нощите. Тук тежестта се състоеше само от скали и пръст. Никакъв гранит не е толкова твърд като омразата, никаква глина не е толкова студена като жестокостта. Черната невинност на земята го обгърна. Той легна в нея, потръпна малко от болка, малко от облекчение на болката и заспа.

Събуди го някаква светлина. Там беше граф Борд, палеше свещта с кремък и огниво. Лицето на Борд изпъкна на светлината — обветрената кожа и сините очи на запален ловец, червени устни, чувствени и упорити.

— Подушили са следите — каза той. — Знаят, че си се спасил.

— Защо... — поде астрономът. Гласът му беше слаб; гърлото му също като очите все още беше възпалено от дима. — Защо ме преследват?

— Защо ли? Все още ли не знаеш? За да те изгорят жив, човече! Заради ерес! — Сините очи на Борд бляснаха през пламъка на свещта.

— Но всичко, което направих е унищожено, изгоря.

— Да, дупката е запушена добре, а къде е подгонената лисица? Те си искат лисицата! Но проклет да съм, ако ги оставя да те хванат!

— Защо? — попита астрономът и погледът му срещна неговите очи.

— Мислиш, че съм глупак — рече Борд, като се захили по вълчи, с усмивката на ловеца и на гонения. — Наистина съм глупак. Защото те предупредих. Ти въобще не ме послуша. Бях глупак, че те слушах. Но ми беше приятно. Харесваше ми да чувам как говориш за звездите, за хода на планетите и края на времето. Кой друг ми е говорил за друго освен за смето за посев и говежди тор? Разбираш ли? Освен това не обичам войниците, чужденците, съдилищата и изгарянията. Твоята истина, тяхната истина, какво зная аз за истината? Нима съм специалист? Познавам ли пътя на звездите? Може би ти го знаеш. Може би те. Аз зная само, че си седял на масата ми и си ми говорил. Нима трябва да гледам как те изгарят? Казват, че това бил божият огън. Защо ми задаваш този въпрос „Защо?“ Защо задаваш глупав въпрос на глупак?

— Извинявай — рече астрономът.

— Какво знаеш ти за хората? — попита го графът. — Мислеше си, че ще те оставят на мира. И че аз ще позволя да те изгорят. — Погледна Гвенар през пламъка на свещта, захилен като обграден вълк, но в сините му очи се четеше веселие. — Ние, които живеем долу на земята, не сред звездите...

Беше донесъл огниво и три големи свещи, бутилка вода, грахова каша и чувал хляб. Отиде си скоро, като отново предупреди астронома да не излиза от мината.

Когато Гвенар се събуди повторно, обезпокои го нещо в сегашното му положение — нещо, което нямаше да безпокои повечето хора, скрили се в дупка, за да спасят кожата си — изпита силно безпокойство, защото не знаеше колко е часът.

Не му липсваха часовниците, нежните звуци на селските камбани, които оповестяваха времето за сутрешна и вечерна молитва, деликатната точност на часовниците, които използваше в обсерваторията и на чиято точност се дължаха толкова много от откритията му; не му липсваха часовниците, а големият часовник.

Когато не вижда небето, човек не знае, че Земята се върти. Всички процеси на времето: бляскавата арка на Слънцето и лунните фази, танцът на планетата, парадът на съзвездията около Полярната звезда, по-широкият кръговрат на звездите в различните годишни времена — всичко това бе загубено, канавата, върху която бе изтъкан животът му. Тук времето не съществуваше.

— О, господи — поде молитвата си Гвенар, астрономът в подземната тъмнина, — как можеш да се обидиш, когато те възхваляват? С моите телескопи видях само искрица от твоята слава, малка частица от реда на твоето творение. Не можеш да ревнуваш за това, господи! Дори и така, малко бяха хората, които ми вярваха. Дали не те оскверних с арогантността си, понеже се осмелих да опиша твоето творение. Но какво можех да направя, господи, след като ми позволи да видя безбрежното поле на звездите? Можех ли да виждам и да си мълча? Господи, не ме наказвай повече, позволи ми да направя съвсем малък телескоп. Щом това смущава черквата, няма да говоря, няма нищо да публикувам. Няма да казвам нищо повече за орбитите на планетите или за естеството на звездите. Няма да говоря, господи, само ми позволи да гледам!

— По дяволите, Гвенар, как ще си мълчиш, като те чух от половината на галерията — прекъсна го Борд и астрономът отвори очи на блясъка от фенера му. — Предприели са пълно издирване. Сега твърдят, че си магьосник. Кълнат се, че когато влезли в къщата, ти си спял, завардили всички врати, а сред пепелищата нямало никакви кости.

— Спях — съгласи се Гвенар, като прикри очи. — Те нахлуха, войниците... Трябваше да те послушам. Спуснах се в подземие под купола. Там има проход от къщата. Оставих го, за да мога да отивам до огнището през студените нощи, когато пръстите ми вкочаняват. Понякога се налагаше да си топля ръцете. — Той разпери обгорените си почернели ръце и ги загледа разсеяно. — Тогава ги чух да ходят над мен...

— Ето още храна. По дяволите, не си ли ял?

— Много време ли е минало?

— Една нощ и един ден. Сега отново е нощ. Вали. Слушай, у дома живеят две от черните хрътки. Пратеници на Съвета, по дяволите, бях принуден да ги приема. Тук е моето графство, те са тук, аз съм графът. Беше ми трудно да дойда. А не искам да изпращам някой от моите хора. Какво ще стане, ако свещеникът ги попита „Знаете ли къде е той? Ще кажете ли пред господ бог, че не знаете къде се крие?“ По-добре е те да не знаят. Ще идвам, когато мога. Тук добре ли си? Ще останеш ли? Когато се махнат, ще те изведем и ще те прекарам през границата. Сега са като мухи. Не говори така на висок

глас. Могат да надникнат в тези стари галерии. Трябва да навлезеш по-навътре. Ще дойда пак. Остани с бога.

— Да ти помага бог, графе.

Когато графът вдигна фенера и се обърна, Гвенар видя сините очи на Борд, подскочилите сенки по скалистия свод. Цветовете и светлината изчезнаха, когато на завоя Борд угаси фенера. Гвенар го чу да се препъва и да ругае.

След известно време Гвенар запали една от свещите, пийна, хапна малко хляб и грахова каша. Този път Борд бе донесъл три хляба и солено месо, две свещи, мех с вода и дебело палто. Гвенар не бе усетил студ. Беше с палтото, което носеше през студените нощи в обсерваторията и често дори спеше с него. Беше от качествена овча кожа, изпоцапано от ровенето из обгорените вещи, но все така топло и сякаш беше част от собствената му кожа. Седеше, хранеше се, взираше се през пламъка на свещта в тъмнината на галерията. В главата му се въртяха думите на Борд „Трябва да навлезеш по-навътре“. Когато свърши да яде, той направи с палтото вързоп от продуктите, взе го в едната си ръка, с другата хвана запалената свещ и пое по една галерия навътре и надолу.

След неколкостотин крачки стигна до голямо кръстовище, от което се отклоняваха няколко по-тесни галерии и се разширяваха големи забои. Сви наляво и скоро след това стигна до голям забой на три нива. Влезе в него. Най-отдалеченото ниво беше само на метър и половина под скалистия свод, който все още беше добре укрепен с греди и талпи. В един от ъглите, зад огромно парче кварц, което миньорите бяха оставили като подпора, разположи новия си лагер. Върху втвърдената глина постла палтото и наоколо му нареди храната, водата, свещите, огнивото така, че лесно да ги достига с ръка в тъмнината. После угаси свещта, изгоряла вече на една четвърт от дължината си, и легна в мрака.

След третото отиване до първоначалното място, където се увери, че няма никакви признаци Борд да е идвал, той се върна в лагера и огледа колко храна му остава. Имаше два хляба, половин бутилка вода и соленото месо, което още не бе наченал; и четири свещи. Пресметна, че са изминали шест дни от последното идване на Борд, но можеха да са три или осем. Беше жаден, но не смееше да пие, докато не попълни запасите си.

Тръгна да търси вода.

Отначало броеше крачките си. След сто и двадесет крачки видя, че подпорите на галерията са изкривени и на места има свивания от пръст и камъни, които запълваха тунела до половината. Стигна до една вертикална шахта, по която лесно можеше да се спусне, защото в нея бе оставена дървена стълба, но след това, на по-ниското ниво, забрави да брое крачките си. Мина покрай счупената дръжка на търнокоп; по-нататък видя миньорска превръзка за главата и върху нея закрепен остатък от свещ. Пусна я в джоба си и продължи.

Монотонността на прокопаните каменни стени и крепежните греди замъгли съзнанието му. Продължи да върви, сякаш щеше вечно да се движи напред. Тъмнината го следваше и вървеше пред него. Свещта му догаряше, изля горещ разтопен восък върху пръстите му. Заболя го. Той изпусна свещта и тя угасна. Потърси я с пипане във внезапния мрак, като вдигаше глава, за да избегне смрадта на изгоряло, защото му се повдигаше от вонящия дим. Пред себе си, далеч напред, видя звезди. Малки, блестящи, далечни, уловени в тясно отвърстие също като на неговия купол в обсерваторията — овал, изпълнен със звезди в тъмнината.

Изправи се, забравил свещта, и се втурна към звездите.

Те се движеха, танцуваха, също като звездите, гледани през телескопа, когато часовниковият механизъм потръпваше или очите се изморяваха. Танцуваха и ставаха все по-блестящи.

Отиде сред тях и те го заговориха. Пламъците хвърляха фантастични сенки по омазаните лица и извличаха странна светлина от блесналите живи очи.

— Ей, кой си ти? Да не си Хано?

— Какво правиш в тая мръсна развалина, приятелю?

— Ей, кой е този?

— По дяволите, спрете го...

— Ей, приятелю! Почакай!

Той се втурна като сляп назад в мрака по пътя, по който бе дошъл. Светлините го преследваха и той гонеше по галерията собствената си огромна сянка. Когато сянката бе погълната от старата тъмнина и предишната тишина отново се възцари, той продължаваше да се препъва, навеждаше се, опипваше с ръце, така че най-често лазеше на четири крака или на два крака и една ръка. Накрая се

строполи и остана да лежи притиснат към стената. Дробовете му сякаш изгаряха.

Тишина, мрак.

Намери остатъка от свещ в тенекиения държател в джоба си, запали я с кремъка и огнивото и на нейната светлина установи, че вертикалната галерия е на около петдесет крачки от мястото, където беше спрял. Върна се в лагера. Там заспа; събуди се, яде и изпи последната си вода; понечи да стане и отново да потърси вода; заспа или задрема и насън чу някакъв глас да му говори.

— Ето те. Добре. Не се стряскай. Нищо лошо няма да ти сторя. Казах, че не е привидение. Кой е чувал за привидение, голямо колкото мъж? Или пък е виждал? Те са нещо, което не се вижда, приятели, казах аз. Можете да сте сигурни, че видяхме човек. Те попитаха какво пък прави тогава той в мината, ами ако пък е призрак на някое от момчетата, които удави нахлулата вода в старата галерия и сега се разхожда насам? Е, ами тогава ще ида да видя, казах аз. Досега никога не съм виждал призрак, та ще ида да го видя. Не съм виждал, макар много да съм слушал за тях. Не ми се ще да видя нещо, дете не е за гледане, като например духовете на мината, но какво лошо има да погледам отново лицето на Темън или на стария Трип, нали съм ги виждал насън, все си е то, лицата им са също като живи? Защо не? Затова дойдох. Но ти не си нито призрак, нито миньор. Може да си дезертьор или крадец. Ама да не би да си смахнат, а, старче? Не се страхувай. Ако искаш, крий се. Мен к'во ме засяга? Тук долу има място и за теб, и за мен. Защо се криеш от слънчевата светлина?

— Войниците...

— Така си мислех.

Когато старият човек кимаше, свещта, поставена в специалното легло на челото му, подгонваше светлината да подскача по стените и тавана на забоя. Беше приклепнал на около три метра от Гвенар с отпуснати между коленете ръце. На пояса му висяха десетина свещи и копач с къса дръжка — специално пригоден инструмент. Под неспокойната звезда на свещта лицето и тялото му бяха груби сенки с цвят на пръст.

— Позволете ми да остана тук.

— Остани и бъди добре дошъл! Да не би мината да е моя? Откъде влезе... от старата галерия над реката? Провървяло ти е да

намериш входа, пък и добре, че си тръгнал насам, а не на изток. На изток това ниво отвежда към пещерите. Там има големи пещери; знаеше ли за тях? Само миньорите ги знаят. Открили са пещерите, преди да съм се родил — проследили жилата по посока на изгрева. Веднъж видях пещерите, татко ме заведе, каза, че трябвало поне веднъж да ги видя. Да видя света под света. Безкрайно помещение. Пещера, дълбока като небето, и черен поток падаше в нея, светлината на свещта не можеше да проникне толкова надълбоко, а водата падаше още по-надолу в дупката. Из мрака се надигаше като въздишка шумът от падащата вода. По-нататък и по-надълбоко има още пещери. Може би нямат край. Кой знае? Пещера след пещерата и всичките блестят от голи кристали. Там всичко е камък. А тук е изоставено от години. Избрал си доста сигурна дупка, приятелю, само дето се натъкна на нас. Какво търсеше? Храна? Човешко лице?

— Вода.

— Вода не липсва. Ела, ще ти покажа. Под нас, на долния етаж има твърде много извори. Тръгнал си в погрешна посока. Навремето работех там долу до колене в проклетата студена вода. После жилата се изчерпи. Беше много отдавна. Ела.

След като му показва къде извира водата и го предупреди да не върви по течението на потока, защото гредите и талпите са изгнили така, че стъпките или по-силен звук можеха да предизвикат срутване, старият миньор го остави в лагера му. Там долу всички греди бяха покрити с дебела блестяща козина — вероятно селитра или пък някакви гъбички; изглеждаха много странни над тъмната вода. Останал отново сам, Гвенар помисли, че е сънувал белия тунел с черната вода и посещението на миньора. Когато видя далеч в галерията да мъждука светлинка, той се сви зад кварцовата стена с голямо парче гранит в ръцете — страхът, гневът и мъката му се бяха слели сред мрака в едно решение, — човешка ръка никога да не го залови. Сляпа решителност, тежка като камък, легнала на душата му.

Оказа се, че идва старият миньор и му носи бучка изсъхнало сирене. Той седна при астронома и се разприказва. Гвенар изяде сиренето, защото не му беше останала друга храна, и се заслуша в стареца. Докато го слушаше, тежестта сякаш поолекна, стори му се, че започва да вижда по-надалеч в тъмнината.

— Ти не си обикновен войник — подхвърли миньорът.

— Не съм. Навремето бях студент — отвърна Гвенар, но не каза нищо повече, защото се страхуваше да му обясни кой е. Старецът знаеше всичко, което става наоколо; разказа му как са изгорили кръглата къща на хълма и за граф Борд.

— Отиде в града с тях, с онези черноризци, разправят, че щели да го съдят. За какво да го съдят? Та той никога не е вършил нещо друго, освен да ходи на лов за диви свине, елени и лисици? Дали ще го съди съветът на лисиците? За какво е цялата тази дандания, всичките тези войници, изгарянето и съдилищата? По-добре да оставят честните хора на мира. Графът беше честен, доколкото може да е честен богатият, справедлив господар. Но не можеш да им имаш доверие, на никой горе. Само тук долу. Можеш да се довериш на хората, които се спускат в мината. Какво му остава на човек тук освен двете му ръце и ръцете на приятелите? Какво го дели от смъртта, когато стане срутване или се запуши вентилационната галерия, освен техните ръце, копачи и желанието им да го изровят? Там горе под слънцето нямаше да има сребро, ако тук долу между нас липсваше доверие. Тук можеш да се довериш на приятелите си. И само те идват долу. Представи си притежателя на мината с дантелите му или пък войниците да се спуснат по стълбите в голямата галерия сред мрака! Това не е за тях! Те са храбри, когато тъпчат тревата, но каква полза има от сабята и виковете в тъмнината? Бих искал да ги видя да ми слязат тук долу...

Следващия път той дойде придружен от още един човек и му донесоха лампа-кандило, стомна олио, още сирене, хляб и ябълки.

— Хано се сети за лампата — обясни старецът. — С конопен фитил е, ако изгасне, духни силно и пак ще се запали. Носим ти и дузина свещи. Младият Пер ги задигна от скръндзата горе.

— Всички ли знаят, че съм тук?

— Ние знаем — отвърна кратко миньорът. — Те не знаят.

Известно време след това Гвенар отново пое по по-долното ниво, по което бе вървял преди, докато видя да танцуват като звезди свещите на миньорите; влезе в забоя, където те работеха. Миньорите разделиха храната си с него. Показаха му какво има из мината, помпите, голямата вертикална галерия със стълбите и макарите с кошниците за изкачване на изкопаното; той се дръпна назад, защото вятърът, който нахлуваше през голямата галерия, миришеше на изгоряло. Отведоха го обратно и

го оставиха да работи с тях. Отнасяха се с него като с гост, като с дете. Бяха го осиновили. Той беше тяхната тайна.

Не е приятно да прекарваш по дванадесет часа на ден в черна дупка в земята през целия си живот, ако там няма нищо, никаква тайна, никакво съкровище, нищо скрито.

Имаше сребро наистина. Но там, където преди бяха работили десет групи по петнадесет души, където непрекъснато се разнасяше дрънченето и скърцането на натоварените кошници, издигащи се нагоре, и топуркането на спускащите се празни съдове, чакащи да ги напълнят от тежките колички, сега работеше една група от осем души. Бяха мъже над четиридесет години, които не можеха да вършат нищо друго, освен да копаят руда. В твърдия гранит беше останало още малко сребро в малки жили. Понякога за две седмици удължаваха края на забоя с петдесетина сантиметра.

— Беше чудесна мина — разправяха те гордо.

Показаха на астронома как да поставя клин и как да замахва с чука, как да копае гранита с острия копач, как да сортира рудата, какво да търси — редките ярки жилки чист метал, богатата руда. Помагаше им всеки ден. Когато идваха, той ги чакаше в забоя и през целия ден заместваше ту един, ту друг, ринеше с лопата, заточваше инструментите или тикаше количката до голямата шахта. Понякога работеше в челото на забоя. Не го оставяха дълго да работи там; гордостта и обичаите не го допускаха.

— Хайде, стига си го чопкал като кълвач. Гледай, ей така се прави, виждаш ли?

После друг го повикваше.

— Я удари тук, момче, право върху клина, ха така.

Хранеха го от собствената си груба и оскъдна храна.

През нощта, останал сам под земята, когато те се изкачваха по дългите стълби към „тревата“, както я наричаха, той лежеше и мислеше за тях, спомняше си лицата, гласовете, грубите им, изпъстрени с белези, боядисани от пръстта ръце, ръце на стари хора с дебели, черни от работата със скалите нокти; интелигентни и раними ръце, които бяха разтворили земята и намерили блестящото сребро в твърдите скали. Среброто, което никога не бяха държали, никога не бяха харчили. Среброто, което не беше тяхно.

— Ако намерите нова жила, какво ще правите?

— Ами ще кажем на надзирателя.

— Защо ще му кажете?

— Ами как бе, човече! На нас ни плащат за онова, което изнасяме на повърхността! Да не мислиш, че вършим тая проклета работа от любов към нея?

— Да, така си мислех.

Всички му се присмяха с висок, подигравателен, но и невинен смях. Живите очи заблестяха по замазаните с прах и пот лица.

— Ах, да можехме да намерим нова жила! Жената отново ще вземе свиня, каквато имахме някога, а пък аз, кълна се, ще плувам в бира! Но ако имаше сребро, щяха да са го открили; затова са копали толкова далеч на изток. Тук е празно, всичко е извлечено, така стоят работите.

Времето се разстиляше пред и зад него също като тъмните галерии и кръстовищата им, всичките съществуващи едновременно, където и да се намираше сред тях с малката си свещ. Сега, когато оставаше сам, астрономът често скиташе из галериите и изоставените забои, вече познаваше опасните места, пълните с вода тунели, разклатените стълби и тесните проходи. Интригуваше го отблясъкът от свещта му от повърхността на скалите, блясъкът на слюдата, който сякаш идваше от дълбините на камъка. Защо понякога блестеше така? Сякаш свещта бе открила нещо в бляскавата, начупена повърхност, нещо, което намигаше в отговор и се забулваше, защото е попаднало зад облак или диска на невидима планета.

„В земята има звезди — помисли си той. — Трябва само да знаеш как да ги видиш.“

С копача си служеше тромаво, но разбираше от машини; миньорите се възхищаваха на способностите му и му носеха уреди. Той поправяше помпи и лебедки; направи специална лампа за „младия“ Пер, който работеше в дълъг тесен забой — тя имаше рефлектор от парче ламарина, изчукано и полирано с подръчни средства.

— Цяло чудо е — каза Пер. — Също като ден. Само че нали стои зад мен, та не изгасва, когато се развали въздухът и не ме предупреждава да изляза, за да си поема дъх.

Защото човек може да продължи да работи още малко в тесен забой, след като поради липса на кислород е изгаснала свещта му.

— Там трябва да се постави духало.

— Какво! Да не би да съм ковач!

— А защо не?

— Някога нощем излизаш ли на повърхността? — попита Ханю, като гледаше замислено Гвенар. Ханю беше меланхоличен, меко сърдечен, склонен към размисъл човек. — Просто за да погледаш наоколо?

Гвенар не отговори.

Той отиде да помогне на Бран в дърводелската работа; миньорите вършеха всичко, което навремето правеха групи дърводелци, сортировачи, вагонеткаджии и други.

— Страхува се до смърт да излезе от мината — каза тихо Пер.

— Само да видиш звездите и да подишаш вятъра — рече Ханю, сякаш продължаваше да говори на Гвенар.

Една вечер астрономът изпразни джобовете си и огледа нещата, които си стояха в тях от онази нощ, когато изгоря обсерваторията. Неща, взети през часовете, които сега не си спомняше, онези часове, през които се бе препъвал из димящите отломъци, бе търсил... търсил загубеното... Вече не мислеше за загубеното. То беше зараснало в съзнанието му в дебел белег, белег от изгаряне. Дълго време този белег не му позволяваше да осъзнае какво представляват предметите, наредени пред него върху пращия каменен под на мината: парчета хартия, обгорени по краищата, кръгло парче стъкло или кристал, метална тръба, красиво изработено зъбно колело, почерняла медна плочка и различни парчетии. Той мушна отново хартиите в джоба си, без да се опита да ги раздели и да прочете написаното върху тях с дребен почерк. Продължаваше да гледа и от време на време да взима в ръка някой от другите предмети, особено парчето стъкло. Знаеше, че е от окуляра на двадесет и пет сантиметровия му телескоп. Сам беше шлифовал лещите. Когато го взимаше, той го улавяше внимателно за ръбовете, за да не би киселината от кожата му да разяде стъклото. Накрая се зае да го почисти с парче плат от палтото си. Когато блясна, той го вдигна и погледна през него под различни ъгли. Лицето му бе спокойно, а светлите му раздалечени очи гледаха, без да мигат.

Хваната между пръстите му, лещата от телескопа отразяваше светлината на лампата в ярка точица близо до ръба и под извивката на

лицето му, сякаш лещата бе запазила една звезда от стотиците ноци, през които е била насочена към небето.

Гвенар внимателно я зави в парчето плат и ѝ направи място на каменната полица до огнивото. После прибра останалите неща едно по едно.

През следващите седмици, докато работеха, миньорите виждаха по-рядко техния беглец. Той дълго време оставаше сам — изследваше изоставените източни галерии на мината. Така им отвърщаше, когато го питаха.

— За какво?

— Търся руда — казваше той с кратката си потръпваща усмивка, която му придаваше налудничав вид.

— Ей, момче, какво ти разбира главата? Там няма нищо. Среброто е изчерпано; не е открита жила на изток. Можеш да намериш бедна руда или жила каситерит, но нищо, което си заслужава да се копае.

— Откъде знаеш. Пер, какво има в земята, в скалите, под краката ти?

— Познавам белезите, момче. Кой да знае по-добре от мен?

— Но ако белезите са скрити?

— Тогава и среброто е скрито.

— И все пак ще знаеш, че е там, ако разбереш къде трябва да копаяш, ако можеш да видиш през скалите. И какво още има там? Намиращ метала, защото го търсиш и копаяш, за да го откриеш. Но какво би могъл да откриеш на по-дълбоко, ако потърсиш, ако знаеш къде да копаяш?

— Скала — отвърна Пер. — Скала, скала и пак скала.

— А след това?

— След това ли? Огньовете на ада. Иначе защо колкото по-надълбоко се спускат шахтите, толкова по-горещо става? Така казват. Че се приближаваме до ада.

— Не — оспори астрономът с ясен и твърд глас. — Не. Под скалите няма никакъв ад.

— Какво има тогава под всичко?

— Звезди.

— Аха — въздъхна миньорът объркан. Почеса се по грубата си, сплъстена коса и се изсмя. — Това си е труден въпрос. — Вгледа се в

Гвенар със съжаление и възхищение. Знаеше, че Гвенар е луд, но размерите на лудостта му бяха за него новост и предмет на възхищение. — Тогава ще ги намериш ли тези звезди?

— Сега научавам как да ги търся — обясни Гвенар толкова спокойно, че Пер не намери друг отговор, освен да вдигне лопатата и да продължи да товари вагонетката.

Една сутрин, когато се спуснаха в мината, те завариха Гвенар все още да спи, загърнат в палтото, дадено му от граф Борд, и до него някакво странно съоръжение от сребърни тръби, калаени плочки и проводници, изчукани от стари лампи; към него беше прикрепена внимателно одялана дръжка от копач, зъбни колела и парче бляскащо стъкло. Съоръжението беше деликатно, налудничаво, сложно и саморъчно направено.

— Какво е това, по дяволите?

Те стояха и сезираха в предмета, насочили светлината на лампите си към него; от време на време някоя лампа проблясваше към лицето на спящия астроном, когато собственикът ѝ го поглеждаше.

— Ясно, той го е направил.

— Сигурна работа.

— За какво е?

— Не го докосвай.

— Нямах намерение да го пипам.

Събуден от гласовете им, астрономът се изправи и приседна. Жълтеникавите лъчи на свещите избелиха лицето му сред мрака. Той си потърка очите и ги поздрави.

— Какво е пък това, момче?

Когато видя какво ги е заинтригувало, той се смути и обърка. Протегна ръка, сякаш да го запази, макар сам той да го гледа известно време, без да го познае. Накрая се смръщи и прошепна:

— Това е телескоп.

— А какво е телескоп?

— Устройство, което прави по-ясни за очите далечните неща.

— Как става? — попита смаяно един от миньорите.

— Благодарение на известни свойства на светлината и лещите — отвърна астрономът с нарастваща увереност. — Окоето е деликатен инструмент, но то е сляпо за половината Вселена — за много повече от половината. Казваме, че нощното небе е черно; между звездите има

празнина и мрак. Но насочи телескопа към пространството между звездите и... там също блясват звезди! Звезди, които са твърде бледи и далечни, за да ги види невъоръженото око — ред след ред, величие след величие, чак до крайните граници на Вселената. Никакво въображение не може да си го представи — сред пълния мрак има светлина, и то величествена светлина на слънца. Виждал съм я. Виждал съм я нощ след нощ и съм съставял карта на звездите, фаровете на господата по бреговете на мрака. И тук също има светлина! Няма място, лишено от блясъка и утехата на светлината. Никое място не е оставено напълно тъмно. Няма забравено, захвърлено, изоставено място. Трябва само да отидем и да потърсим по-надалеч! Има светлина, трябва само да я видим. Не само с очите, но и с уменията на ръцете, с познанията на разума и с вярата на сърцето. С тях скритото става явно. И цялата тъмна земя заблестява като спяща звезда.

Говореше с онзи авторитет, за който миньорите знаеха, че по право принадлежи на жреците, с думите на жреците, отекващи под сводовете на храмовете. Не беше за тук, за тази дупка, в която с пот на челото изкарваха хляба си, думите му не бяха думи на луд беглец. По-късно, когато говореха помежду си, те поклащаха глави или се почукваха по слепоочията.

— Лудостта му се влошава — подхвърли Ханс. — Бедничкият!

Въпреки това нито един от тях не се усъмни в думите на астронома.

— Покажи ми — помоли старият Бран, когато намери Гвенар в една дълбока източна галерия да нагласява сложния си апарат. Бран пръв бе проследил Гвенар, беше му занесъл храна и го бе отвел при другите.

Астрономът веднага се дръпна встрани и показа на Бран как да държи устройството насочено надолу към пода на галерията, как да го фокусира и се опита да обясни действието му и какво би могъл да види Бран. Той говореше доста колебливо, защото не бе свикнал да обяснява на невежи, но не проявяваше нетърпение, когато Бран не го разбираше.

— Виждам само почвата — рече старият миньор след продължително и тържествено наблюдение. — И праха и камъчетата по нея.

— Може би светлината от лампата те заслепява — отвърна астрономът. — По-добре е да се гледа без лампа. Аз мога да го правя,

защото отдавна се вирам в мрака. Всичко е практика — също като поставянето на крепеж, вие винаги го поставяте правилно, а аз не мога.

— Аха. Може да е така. Кажи ми какво виждаш... — Бран се поколеба. Наскоро той бе разбрал кой може да е Гвенар. Знаеше, че е герой, но това не променяше отношението му към него. Само му беше неудобно да го нарича „момче“ или „друзе“, защото беше учен. Пък след прекараното заедно време не можеше и да му вика „маестро“. Понякога, въпреки цялата си доброта, беглецът говореше с големи думи, захващащи направо душата на човека; тогава беше лесно да го наречеш „маестро“. Но това сигурно щеше да го уплаши.

Астрономът постави ръка върху рамката на своя механизъм и отвърна с тих глас:

— Съществуват... съзвездия.

— А какво е съзвездие?

Астрономът изгледа Бран сякаш от много далеч.

— Ракът, Скорпионът, Млечният път — това са съзвездия. Скупчвания от звезди, които наподобяват...

— И ти ги виждаш тук с това?

Астрономът продължаваше да го гледа замислено на слабата светлина, кимна с глава, без да проговори и посочи надолу към пода, върху който стояха.

— Как изглеждат? — попита приглушено Бран.

— Само ги зърнах. За миг. Още не съм научил как да постъпвам. Необходима е по-друга сръчност... Но те са тук. Бран.

Напоследък, когато идваха на работа, често не го заварваха в забоя и той не идваше да се храни с тях, макар те винаги да му оставяха част от яденето. Сега той познаваше по-добре от всички тях разположението на галериите в мината, по-добре и от самия Бран. И то не само в „живата“, но и в „мъртвата“ мина, изоставените галерии, които се точеха на изток, все по-надълбоко към големите пещери. Той най-често се навърташе натам и те не го следваха. Когато се появяваше сред тях и разговаряха с него, те вече не се смееха.

Една вечер, когато караха последния товар руда към главната галерия, той ги пресрещна, като внезапно излезе от една странична галерия. Както винаги Гвенар беше облечен в окъсания си овчи кожух, почернен от пръстта и мръсотията в галериите. Косата му бе посивяла. Очите му блестяха както преди.

— Бран — рече той, — ела, сега мога да ти покажа.

— Какво ще ми покажеш?

— Звездите. Звездите под скалите. Има голямо съзвездие под забоя в старата галерия на четвърто ниво, където се виждат жили бял гранит.

— Зная го това място.

— Там е, отдолу, при бялата скала. Голямо скупчване на блестящи звезди. Техният блясък прониква през мрака. Те са като лица на танцьорки, лица на ангели. Ела и ги виж, Бран.

Миньорите стояха неподвижни. Пер и Ханю подпираха с гърбовете си вагонетката да не тръгне надолу; сгърбени мъже с мръсни лица и големи свити ръце със загрубяла кожа от стискането на дръжките на лопати, копачи и чукове. Те бяха смутени, нетърпеливи, съчувстваха му.

— Тъкмо си тръгваме. За у дома, за вечеря. Утре — отвърна му Бран.

Астрономът огледа лицата и не каза нищо.

— Ела горе с нас поне веднъж — поде Ханю. — Навън е тъмна нощ и сигурно вали дъжд; вече сме ноември; никой няма да те види, ако дойдеш и поседиш пред огнището ми, поне веднъж, да хапнеш топла храна, да спиш под покрив, а не в тъмната земя, и то съвсем сам.

Гвенар се отдръпна. Когато лицето му навлезе в сянката, сякаш някаква светлина изгасна.

— Не — рече той. — Те ще изгорят очите ми.

— Остави го на мира — намеси се Пер и подкара вагонетката с руда към главната галерия.

— Погледни, където ти казах — настоя Гвенар, като говореше на Бран. — Мината не е мъртва. Убеди се със собствените си очи.

— Добре, ще дойда с теб да видя. Лека нощ.

— Лека нощ — отвърна астрономът, и когато си тръгнаха, той се върна в страничната галерия. Не носеше нито лампа, нито свещ; видяха го за миг, а след това на мястото му се възцари мрак.

На сутринта го нямаше да ги посрещне. Не дойде и по-късно.

Бран и Ханю тръгнаха да го търсят, отначало като на шега, а после през целия ден. Отидоха толкова надалеч, колкото се осмелиха, и накрая стигнаха до входа към пещерите; влязоха в тях, като от време на време го викаха, макар в големите пещери дори те, миньори през целия

си живот, не смееха да викат високо заради ужаса от безкрайното ехо сред мрака.

— Спуснал се е надолу — рече Бран. — Още по-надолу. Така каза. Трябва да слезем по-надолу. Вървете по-надолу, трябва да се спуснете по-надолу, за да намерите светлината.

— Няма светлина — прошепна Хано. — Тук никога не е имало светлина. Още от началото на света.

Но Бран беше упорит старец, вярваше, каквото му разправяха; а Пер го слушаше. Един ден двамата отидоха до мястото, за което астрономът им бе говорил, където жила твърд бял гранит пронизваше черната скала и преди петдесет години го бяха оставили недокоснат като непотребен камък. Те укрепиха наново тавана на стария забой, защото гредите бяха поизгнили, и започнаха да копаят, не в бялата скала, а надолу край нея; там астрономът бе оставил белег, нещо като чертеж или символ, изрисуван със сажди от свещ върху каменния под. Намериха сребърна руда на един метър под нивото на галерията, под пласт кварц; а под нея — вече работеха и осмината — копачите им разкриха самородно сребро, жилите блестяха сред разчупените кристали и скали като звезди, като звездни купове, дълбоко надолу, без край.

Публикувано в сп. „Наука и техника“, бр.12,14,15/1986 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.